

PERMANENTA MODERNITATE A CLASICILOR

„Coriolan” – tragicul mînuirii

Lecturi sociologice au văzut în **Coriolan**, nu fără anume intenții didactice, tragedia omului politic rupt de mase. Disprețul față de mulțime, pariau acestea pe un gând al dramaturgului, se întoarce, în cele din urmă, împotriva disprețuitorului. Shakespeare e însă un prea mare creator de viață pentru a-și face dintr-un text al său o simplă pledoarie în favoarea cuiva, fie el plebea din cetatea Romei. **Coriolan** e, ca și alte piese din repertoriul întunecat al scriitorului, o tulburătoare meditație asupra raportului individ-destin. Geniul shakespeareian se relevă strălucit tocmai în această îndrăzneală, riscantă chiar provocare artistică a unei dintre cele mai pline de mister relații ale omului. Peste tot la Shakespeare poți întâlni, ca în **Hamlet**, ca în **Regele Lear**, ca în **Richard al III-lea**, un om care se descoperă, uimit și dintr-o dată, singur în fața capriciilor sorții. Până și peste un text ca **Pericles**, surizătoare poveste cu împărați buni și pirați iviți la momentul potrivit, trece într-o anume clipă, ca o umbră, negrul gând că omul nu diferă prea mult, pe valorile împlinirii, de corabia mîndrului prinț al Tyrului, purtată încoace și încoaace, de la o insulă la alta, de furtunile mediteraneene. Dar dacă în alte texte destinul e Istoria, potrivirea nefastă a întâmplărilor sau chiar firea omului, în **Coriolan** el se dovedește a fi, incontestabil, politic înțeleș ca bătălie pentru putere. Prin aceasta, tragedia lui Caius Marcius Coriolanus, trufaș nobil roman din vremea războaielor cu volscii, se instituie într-una dintre cele mai moderne piese semnate de Shakespeare. Ce e, înainte de toate, Coriolan? Un om sincer. Exegeza dogmatică l-a identificat drept un dușman definitiv al maselor din istoria nu numai a Romei, dar și a întregii omeniri. Într-adevăr, Coriolan e un

dușman înverșunat al democrației din cetate. Dar, atenție! un dușman sincer. Alte lecturi au descoperit în el un erou. Într-adevăr, Coriolan e un militar de excepție. El salvează Roma de la dezastru. El merită pe deplin entuziasmul unuia dintre cetățeni la vestea victoriei de la Corioli: „**Slăviți să fie zeii Romei noastre / Că astfel de erou i-au dat.**” Dar, atenție! el e un erou sincer. Aceste defecte și aceste calități încearcă să ie minuiască, în Roma divizată politic, reprezentanții aristocrației și cei ai plebei. Căci, asemenea tuturor eroilor tragici, Caius Marcius Coriolanus nu-și poate alege scena. Ea există independent de el, ba chiar, s-ar putea spune, îi preexistă. E scena bătăliei pentru putere, angajate în cetatea Romei, dintre plebe și aristocrație. În această confruntare Coriolan constituie, pentru ambele părți, o piesă decisivă. Și pentru unii și pentru alții, el are un atu peste care, în bătălia de tip electoral, dusă în acel moment la Roma, nu se poate trece. El este un nume. Și ca și în lumea modernă, un nume sau, mai degrabă, un renume atîrnă greu în balanța luptei pentru putere, mai ales cînd această putere depinde fundamental de voturi. De aceea ambele grupări stau cu ochii pe Coriolan. Una pentru a folosi, în favoarea ei, gloria de război a eroului. Cealaltă pentru a contracara pe cît posibil această minuire. Și una și alta nu văd în Coriolan decît un simplu instrument. Aristocrația, ținînd cont de renumele lui, vrea să-l împingă, pentru a-și rezolva, prin el, propriile interese, în postul de consul. Virful de lance al grupării nu e, cum s-ar putea crede, Menenius Agrippa, ci Volumnia, mama lui Coriolan. Shakespeare, sfidînd tradiționala imagine a mamei iubitoare, a creat aci un personaj devorat de am-

biții politice. Nevoia de putere, ajunși patimă oarbă, naște reacții monstruoase. Volumnia, aflînd de rănirea fiului, în loc să se îngrijoreze, cum ne-am așteptat, exclamă bucurioasă : „O să aibă cicatrice mari și o să le arate poporului cînd o să candideze la magistraturi. Cînd l-a respins pe Tarquinius a fost rănit de șapte ori.” Rănile eroului stîrnesc, în schimb, neliniștea tribunilor. Ei văd, în gloria vertiginoasă crescîndă a lui Coriolan, o clară primejdie pentru puterea lor. Replicile scurte, de oamnei șmecheri, ce se înțeleg și fără cuvinte, ale celor doi tribuni, exprimă o împedecă-teamă : „Sicinius : Cît ai clipi din ochi devine consul. Și atunci s-a dus cu tribunalul nostru.” Folosirea lui Coriolan, ca instrument, de către aristocrație întîlnește însă un adversar pe cît de neprevăzut, pe atît de redutabil : orgoliul nemăsurat al eroului. Critica dogmatică a văzută în disprețul lui Coriolan față de plebea Romei expresia absolută a sfidării de clasă suprapusă. Disprețuitori ai maselor sînt și ceilalți membri ai grupării : Menenius, Volumnia. Numai că aceștia își ascund, din motive conjuncturale, propriile sentimente. Coriolan și le expune, violent, ori de cîte ori are prilejul. Căci, înainte de toate, Coriolan e orgolios. Un orgolios și un mare lucid. Un atît de mare lucid încît își poate permite să suspecteze drept aranjată de alții propria-i glorie : „Nu vreau s-aud nedemne surle. Tobe / Și trimbițe cînd lingusec la oaste, / E semn că și cetatea-i mincinoasă.” Și ca toți marii orgoliosi ai literaturii universale, de la Julien Sorel la Peciorin, el refuză cît se poate de clar, ca pe o formă a lașității, prefăcătoria. El e așadar sincer. Această franchețe brutală, prin care se deosebește superior de ceilalți membri ai clasei, îi apare aristocrației romane drept principala piedică în calea folosirii ca instrument pe scena bătăliei pentru putere. De ea se plînge toată lumea. Menenius în primul rînd : „Mai nobilă ca lumea-i firea lui / N-ar lingusi nici pe Neptun, tridentul / Acesta de i-ar da, și nici pe Joe / De-ar ști că poate fulgerul să-i ia / Ce are-n inimă fi stă pe buze / și ce-i clocește-n niște îi zice limba / Iar dacă-i minios, de moarte uită.” Coriolan însuși nu ezită a se mîndri cu sinceritatea lui primejdioasă : „Mulțimea / Cea schimbătoare vază-n mine-omul / Ce-i ține-n față lîmpede-ogîndă.” Confrunțată cu această trăsătură, aristocrația luptă din răspuseri, s-o contracareze. Ea știe, bună tacticiană, că jocul electoral implică un anume teatru. Pentru a fi ales consul, Coriolan trebuie să pozeze în democrat. Evident, nu mult, doar pînă la dobîndirea puterii. Shakespeare nu e atît de simplist încît să asocieze politiciii

violenția. Lui Coriolan nu violenție i se cere, cît mai ales îndeplinirea unui anume protocol. El trebuie să meargă, cerînd votul, de la un cetățean la altul, să-și arate rănile. Politicienii moderni, ca să fie aleși, trebuie să suridă. Coriolan trebuie să-și arate rănile. Gest simplu, aparținînd protocolului politic al vremii. Dacă e sincer sau nu, asta n-are importanță. Important este că trebuie făcut. Necesarul teatru politic e astfel definit de către Volumnia : „Da, pentru că-i de trebuință / Să îi vorbești poporului, nu altfel / Cum inima-ți ordonă, nu precum / Ți-arată mîntea ta, ci prin cuvinte / Răpite limbii tale, cu silabe / Și sunete bastarde, diferite / De cugetul adînc al tău.” Împins de ceilalți, Coriolan caută să joace bine acest teatru. Cu alte cuvinte, să se prefacă. Pentru un orgolios, nu poate exista un mai mare coșmar. De aceea, Coriolan, în tot ce face pentru îndeplinirea protocolului impus, e de o stîngărie uimitoare. Haina preficătoarei, imprumutată fie și pentru scurt timp, nu-i sade bine, și el trece prin această comedie ca printr-un infern al umilinței. Ca să mai salveze cîte ceva, el se străduie să arate, în tot acest timp, că are conștiința teatrului în care a fost antrenat. Gest tipic de orgolios, pentru că numai orgoliosul, prins într-o situație stînjenoare, crede că o depășește prin conștientizare. Cerșind votul, el simte nevoia să se autoironizeze : „Și fiindcă după înțelepciunea alegerii voastre, vă place mai mult pălăria decît inima mea, voi încerca să mă aranjez cu voi făcîndu-vă plecăciuni amabile și malmuțări mincinoase ; imit adică arta vrăjitoarească a unui oarecare om al poporului și mă dovedesc generos în pretențiile mele.” Orgoliul îi contrazice în fiecare clipă. A fost nevoie de geniul shakespearian pentru ca un asemenea personaj să fie credibil. Căci numai geniul shakespearian putea produce fără a fi ridicol un personaj atît de exagerat în orgoliul lui încît să facă un calvar dintr-un fleac : „Mai bine-aș vrea să crăp de foame, semnificații net opuse. De aceea, dacă mort / Mai bine ar fi să mă tirăse / Cerșind răsplătă. Lup înveșmîntat / În piele de-oaie, nu-mi stă bine mie / Cutărui și cutărui să-ntînd mina.” Pentru o grupare — aristocrația — vitejia lui Coriolan e un motiv de satisfacție. Pentru cealaltă, tribunii plebei — un motiv de îngrijorare. În schimb, orgoliul eroului, prilej de neliniște pentru aristocrație ; e pentru tribuni un prilej de bucurie. Shakespeare, psiholog și politolog modern, intuieste aci o trăsătură esențială a mînuirii individului pe scena luptei pentru putere : același dat natural poate avea, în funcție de interesele politice,

aristocrația vrea ca eroul să se prefacă, tribunii vor ca el să rămână sincer. Din acest punct de vedere, gesturile lui Sicinius și Brutus sînt ceea ce în limbaj modern s-ar numi provocări politice. Ei știu, spre deosebire de plebe, adevăratele sentimente ale lui Coriolan. Ei știu de asemenea, că acesta, dînd curs protocolului, ar putea trece în ochii alegătorilor drept democrat. De aceea, obiectivul lor tactic principal e să-l împiedice pe Coriolan să joace teatru. E limpede că, în viziunea lui Shakespeare, tribunii nu sînt, față de masele pe care le reprezintă, mai puțin disprețuitori decît fruntașii aristocrației. Ei nu cred în puterea de discernămint a celor mulți. De aceea, întuind mișcările adversarului, ei se angajează într-o rapidă și eficientă contracarare a dedublării lui Coriolan. Și fac aceasta obligîndu-l, prin provocarea orgoliului, să se demaște. Dushmanii, mai mult decît prietenii, mai mult decît familia, cunosc adevărata fire a lui Coriolan. O cunosc și o minuiesc nu atît pentru a-l înlătura (eroul, în definitiv, nu se prea omoară după postul de consul), cît mai ales pentru a bloca utilizarea lui, ca instrument politic, de către aristocrație. Exploatarea naturii sale orgolioase e pusă la cale cu o rece, calculată viclenie. „...iar furia / În stăpînire-l ia, precum i-e firea / Fil cu luare aminte, și folosul miniei lui pricepe-te a-l scoate” — îl sfătuie Brutus pe Sicinius. Coriolan, firește, cade în capcană. El e din speța lui Hamlet: sincer din orgoliu, considerînd prefăcătoră o formă a lașității, și prin aceasta incapabil a concepe sfârșirea celor din jur. Provocat, el se trădează imediat și, desigur, nu numai că pierde postul de consul, dar mai e și alungat din cetate. Rămîne, poate, ca un mister de psihologie a creației această obsesie a lui Shakespeare față de minuirea sufletului omnesc. „Crezi, oare, fir-ar să fie, că-i mai ușor să cîntî din mine decît dintr-un flaut?” exclamă, indignat, Hamlet, cînd Guildenstern încearcă să-l iscodească. Shakespeare va fi trăit, probabil, cu o intensitate zguduitoare, acea intensitate cu care sînt blestemate doar geniile, prinderea omului sincer, deschis în capcanele inteligenței reci, viclene. Că e așa se poate vedea și din necruțătoarea luciditate cu care el demontează mecanismele celor de-a doua prăbușiri, fatale, a lui Coriolan. Ca și în cazul primei, calul troian nu e altul decît Volumnia. Căci, nu începe îndolală, scena rugămintelor

umile, a ingenunerii în fața fiului ne dezvăluie, în persoana mamei, o excelentă comediană. Volumnia, știindu-i firea, apasă exact pe clapa necesară punerii în mișcare a orgoliului. Un om de demnitate lui Coriolan nu poate suporta îngenuncherea mamei în fața lui. De aceea cedează imediat rugămintelor acesteia și propune o pace între părțile beligerante. Și dacă mai înainte, cînd încercase să minuiască, în scopuri politice, vitejia lui Coriolan, mamei nu-i ieșiseră jocurile, acum, cînd apelează la orgoliu, reușita e deplină. Din renunțarea, catastrofală, a lui Coriolan, Volumnia e cea care primește partea leului. Ea beneficiază, la întoarcerea acasă, de onorurile unui biruitor acolo unde alți membri ai cetății, tribuni și senatori deopotrivă, cunoscuseră înfrîngerea: „Ce veste bună! Vreau să întîmpin doamnele. Volumnia / Mai prețioasă-i decît o cetate / De senatori umplută și de consuli / Și ca o mare-n-treagă plină numai / Cu toți tribunii plebei (...)”. Și, în timp ce pe Coriolan, rămas la volsci, îl așteaptă prăbușirea, mama, făuritoare a acestui tragic sfîrșit, se bucură de glorie: „Priviți zeița protectoare a Romei / Chemați poporul, adorați pe zei / Aprindeți rugurile bucuriei; flori / Pe toate căile aruncați.” Un alt mare viclean, Aufidius, exploatează și el orgoliul funciar al lui Coriolan. Scena din Corioli repetă, într-o tragică simetrie, pe cea de la Roma. De o parte se află Coriolan. De cealaltă, Aufidius. Spectatori — gata să devină actori — senatorii volsci. Aufidius știe că adversarul va cîștiga cîtă vreme simțămintele îi vor rămîne ascunse. De aceea, principalul lui obiectiv e provocarea celui alt, pentru a-l face să se trădeze. În consecință, el va lansa, în fața senatorilor ezitanți, gata să accepte pacca lui Coriolan, teribila acuzație de plîngăreț. O viclenie perfidă, pentru a-l obliga pe erou să vorbească despre vitejia-i împotriva volscilor. Și astfel Coriolan, înconjurat de volsci, va aminti nici mai mult nici mai puțin decît despre cum i-a biruit el pe volsci: „Eu, plîngăreț? Fățarnic / Scirbavnic ciine / Cronica va scrie / Că-ntocmai ca vulturul repezit / În cuib de porumbei, am îngrozit / Pe volscii toți în Corioli. Singur / Făcut-am lucrul ăsta, mîi băiete!” Sfirșitul lui Coriolan are logica fatalității. Ea nu-i altceva decît prăbușirea unui erou al cărui orgoliu îl face incapabil să joace teatru pe o scenă impusă de viață.

Ion CRISTOIU